

УДК 338.43:316.422

В. Г. Грановська,

к. е. н., доцент кафедри економіки підприємства, Державний вищий навчальний заклад "Херсонський державний аграрний університет", м. Херсон

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ОРГАНІЧНОГО СЕКТОРУ

V. Hranovska,

Assistant professor, State high educational institution "Kherson State Agricultural University"

PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISES OF THE ORGANIC SECTOR

Сучасні трансформаційні процеси в управлінні аграрними підприємствами вимагають пошуку нових альтернатив їх розвитку та функціонування. У статті досліджено сучасний стан, теоретичну платформу та перспективні вектори розвитку підприємств органічного сектору, обґрунтовано ключові принципи та перспективи диверсифікації діяльності, оцінено перспективи інтеграції національної органічної продукції на світовий ринок. Доведено пріоритетність у порівнянні із традиційними способами виробництва та визначено напрями подальшого розвитку. Визначено, що органічне агровиробництво являє собою цілісну систему господарювання та виробництва, яка поєднує в собі найкращі практики з огляду на збереження довкілля, рівень біологічного розмаїття, збереження природних ресурсів. Така форма суспільного виробництва відповідає вимогам збалансованого розвитку, потребам споживачів в екологічно безпечних продуктах харчування. Таким чином, органічне сільське господарство є центральним у цій новій парадигмі, яка охоплює економічні, соціальні та екологічні цінності.

Modern transformation processes in the management of the agricultural enterprises require new alternatives of their development and functioning. The article studies the modern state a theoretical platform and perspective vectors of development of the enterprises of the organic sector, the paper stresses the key principles and perspectives of the activity diversification, the prospects for the integration of national organic products to the world market. Proven priority compared to the traditional methods of production, and identify areas for further development. Determined that organic agriculture is a holistic system of management and production, which combines the best practices of environmental preservation, biodiversity, conservation of natural resources. This form of social production corresponds to the requirements of sustainable development, the needs of consumers in ecologically safe food products. Thus, organic agriculture is Central to this new paradigm that encompasses economic, social and environmental values.

Ключові слова: аграрні підприємства, екологічна безпека, експортний потенціал, конкурентна стратегія, органічне виробництво, органічне сільське господарство, органічний сектор.

Key words: agricultural enterprises, environmental safety, export potential, competitive strategy, organic production, organic agriculture, the organic sector.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Пошук форм, способів та методів організації виробництва, напрямів господарювання та виробничих альтернатив є пріоритетом у розробці конкурентної стратегії аграрних підпри-

ємств. Одним із найбільш перспективних альтернативних методів господарювання, що спрямований на економічне зростання та безпечний для навколишнього середовища є органічне агровиробництво. Продукція підприємств орган-

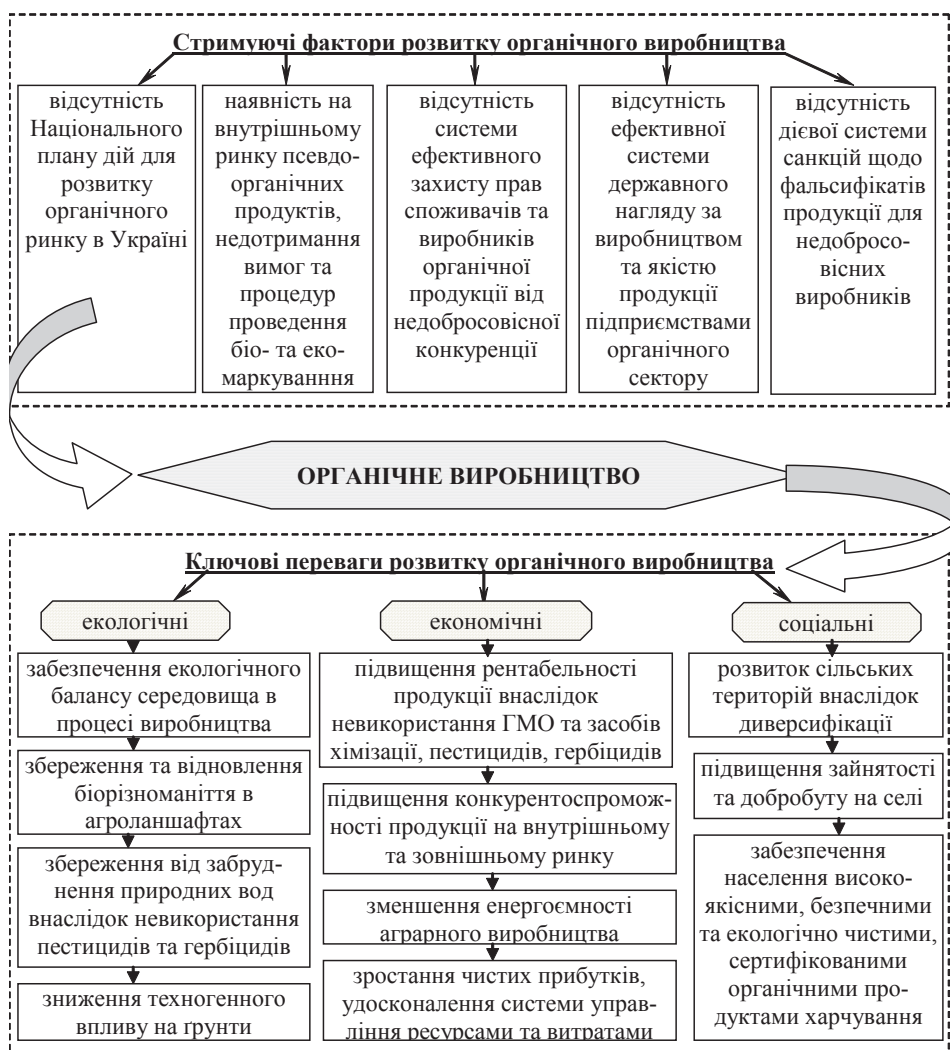

Рис. 1. Фактори розвитку органічного виробництва

ічного сектору має потенційні та реальні можливості для задоволення зростаючої суспільної потреби на екологічно безпечний продукт. Також попит на органічну продукцію аграрного сектору в деяких країнах світу суттєво перевищує пропозицію, що є вигідним та перспективним для країни в цілому з точки зору зміцнення позиції експортера. Отже, дослідження перспектив та умов розвитку органічного виробництва є нагальним науковим дослідженням.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питанням стимулювання розвитку органічного виробництва, характеристикою його складових та факторів впливу, дослідженням інституційно-правових, фінансово-економічних та соціально-психологічних умов функціонування у національному середовищі та перспективами інтегрування у систему світових економічних відносин займаються провідні

вітчизняні науковці. О. Скидан [13; 14] досліджує аграрні інституційні перетворення в історичному контексті, виявляючи сутність та проблематику аграрних реформ з точки зору еволюційного підходу. Він наголошує на необхідності проведення реформ та стимулювання розвитку підприємств органічного сектору базуючись на комплексних перетвореннях: наявності чітко визначеної стратегії розвитку, наявності інформаційної та юридичної підтримки, розвитком та підтримкою нової модифікації ціннісних орієнтацій на селі. Ю. Кирилов розглядає необхідність інфраструктурних макrorівневих зрушень, що забезпечать активізацію розвитку сільських територій та створять відповідні умови розвитку аграрних підприємств органічного сектору на паритетній основі в конкурентних умовах [9], також він розглядає органічне виробництво як одну із альтернативних конкурентних форм, що може забезпечувати конкурентні переваги національних агро-виробників у конкурентних умовах, забезпечу-

вати продовольчу безпеку країни та зміцнювати її експортний потенціал розширюючи ринки збуту, зокрема в країни Північної Африки [8]. Н. Берлач, досліджуючи органічне сільське господарство, наголошує на необхідності сертифікації як головній умові ведення аграрного виробництва, що використовує енерго- та ресурсоощадливі технології, базується на мінімальному використанні механічного обробітку ґрунту та синтетичних речовин [5]. Також вона визначає органічне сільське господарство одним із пріоритетних стратегічних напрямів розвитку українського села [4], що забезпечить динамічне зростання частки органічної продукції в загальному обсязі валової продукції сільського господарства. Є. Бойко [6] та В. Артиш [2] вважають органічний сектор однією із найдинамічніших галузей сільського господарства в країнах ЄС. Інформованість суспільства та постійно зростаюча потреба у безпечних продуктах харчування дозволяють прогнозувати зростання обсягу експорту до цих країн. Проте важливим є і питання досягнення європейського рівня рентабельності (200 % з 1 га) національними виробниками (70 % з 1 га).

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Таким чином, нагальною потребою є проведення дослідження щодо аналізу умов функціонування та перспектив подальшого розвитку агровиробників органічного сектору з метою забезпечення їх економічного зростання та конкурентоспроможності у національному та світовому середовищі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Розвиток органічного сільського господарства є актуальним та, водночас, суперечливим питанням функціонування підприємств аграрного сектору в конкурентних умовах. Органічне агровиробництво є цілісною системою господарювання та виробництва, яка поєднує в собі найкращі практики з огляду на збереження довкілля, рівень біологічного розмаїття, збереження природних ресурсів, застосування високих стандартів належного утримання тварин та методів виробництва, які відповідають певним вимогам до продуктів, виготовлених з використанням речовин та процесів природного походження [12]. Така форма суспільного виробництва, з одного боку, характеризується наявністю екологічних та соціальних переваг (рис. 1) та дискурсом про економічну доціль-

ність — з іншого. Екологічні переваги проявляються у потенціалі нівелювати негативні тенденції та наслідки інтенсифікації виробництва, у зменшенні техногенного навантаження на ґрунти, скороченні шкідливих викидів, які сприяють глобальному потеплінню, у поліпшенні якості довкілля, забезпеченні оптимального використання невідновлюваних ресурсів. До наступної групи переваг нами віднесено відповідність вимогам збалансованого розвитку, задоволення потреб споживачів в екологічно безпечних продуктах харчування. Таким чином, органічне сільське господарство є центральним у цій новій парадигмі, яка охоплює економічні, соціальні та екологічні цінності.

Представниками органічного руху в Україні є: Федерація органічного руху України, Асоціація "Чиста Флора", Об'єднання "Полтава-органік", Міжнародна Громадська Асоціація учасників біовиробництва "БІОЛан Україна", Клуб органічного землеробства, Спілка учасників органічного агровиробництва "Натурпродукт", Органік Стандарт, ТОВ "Украгрофін", Всеукраїнська громадська організація "Жива планета". Більшість з організацій, що позиціонують себе як учасники органічного руху в Україні здійснюють послуги сертифікації і маркування органічних продуктів і є учасниками міжнародно-визнаних організацій: Глобальної мережі екологічного маркування (GEN) та Міжнародної федерації руху за органічне сільське господарство (IFOAM). До Глобальної мережі екологічного маркування (GEN) входить Всеукраїнська громадська організація "Жива планета", до складу Міжнародної федерації руху за органічне сільське господарство (IFOAM) входять Федерація органічного руху України, Громадська Асоціація учасників біовиробництва "БІОЛан Україна", Органік Стандарт, ТОВ "Украгрофін" та на основі асоційованого членства Всеукраїнська громадська організація "Жива планета" [3].

Сучасний розвиток сільського господарства і країнах Європейського Союзу та США характеризується стійким зростанням площ, що використовуються під органічне виробництво аграрної продукції. В останні десять років у 3,2 рази збільшилась площа сертифікованих земель. Це дає підґрунтя для експертної оцінки очікування щорічного приросту понад 25 %, динамічного зростання світового органічного ринку, посилення на ньому конкуренції. Проте, у розвинених країнах існує дефіцит на органічну продукцію. Це пов'язано із методами державної політики сприяння розвитку органічного виробництва, із випередженням

Таблиця 1. Динаміка площі органічних сільськогосподарських угідь та кількість органічних господарств в Україні, 2002–2015 рр.

Показники	Роки															2015 р. у % до		
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2002 р.	2010 р.	2014 р.	
Площа, га	164449	239542	240000	241980	242034	249872	269984	270193	270226	270320	272850	393400	400764	410550	2,5 рази	1,5 рази	102,44	
Кількість підприємств	31	69	70	72	80	92	118	121	142	155	164	175	182	210	677,42	147,89	115,38	

Джерело: за даними [11].

обсягу попиту над пропозицією на європейських ринках [3].

Ринок органічних продуктів неухильно зростає. За оцінками експертів, всесвітнє виробництво органічної продукції останніми роками демонструє стабільний ріст. Об'єм реалізації органічної продукції в 2012 році сягав 60 млрд дол. США/рік (у 2014 році за попередніми даними 97 млрд дол. США/рік). Споживання органічних продуктів в розрахунку на душу населення, наприклад, у Швейцарії в 2011 році досяг рівня у 153 євро [10]. Молоко, молочні продукти, м'ясо овочі та крупи, овочі та фрукти, соки та борошно мають найвищий попит на ринку органічної продукції. В основному маркетинг органічної продукції відбувається в основному через мережу супермаркетів, спеціалізовані магазини, а також через Інтернет. У 2006 р. глобальний ринок органічних продуктів був оцінений у 40 млрд дол., у 2013 р. відбулося зростання ринку до 65 млрд дол. [12]. За 2000–2011 рр. обсяги глобального ринку органічної сільськогосподарської продукції зросли на 44,9 млрд дол., або у 3,5 рази [7]. При цьому з 96% доходів від реалізації органічної продукції отримано: у Північній Америці — 50% та Європі — 46%. На США припадає 44% роздрібного обороту органічної продукції, на країни ЄС — 41% (у т.ч. на Німеччину — 14%, Францію — 8%, Сполучене Королівство — 4%, Італію — 3%), Канаду — 4%, Швейцарію — 3%, Японію — 2% [12]. На всі інші країни світу припадає лише 4% світових роздрібних продажів органічної продукції. В Україні внутрішнє споживання органічної продукції відіграє наразі ще другорядну роль, про що свідчать актуальні дослідження Федерації органічного руху України. Наразі споживання знаходиться на рівні лише 0,30 євро/душу населення. Однак спостерігається тенденція до зростання. Споживання органічної продукції збільшується, особливо у великих містах. У 2007 році загальне споживання органічних продуктів на внутрішньому ринку

України складало біля 500 тисяч євро, у той час як до 2014 року воно зросло до майже 14,5 мільйонів. Експорт органічної продукції сьогодні переважним чином здійснюється через сертифіковані зовнішньоторговельні компанії, які володіють достатнім практичним досвідом, знаннями про спеціалізовані ринки органічної продукції та регулярно спостерігають за новітніми тенденціями розвитку в цій області [10].

Слід зазначити що експортними конкурентними перевагами національної аграрної продукції є менші витрати на виробництво та логістичне супроводження. На міжнародній конференції GMO-Free Europe, що відбулася в травні 2015 року у Німеччині чітко визначена споживча ніша та ринковий сегмент органічного ринку. Сьогодні Європа не готова імпортувати ГМ-продукцію з України так як понад 61% європейців вважає їх небезпечними. Основними світовими постачальниками ГМО продукції є США, Бразилія та Аргентина вони формують, так звану, соєву трійку та понад 75 % пропозиції на ринку [1]. Слід зазначити, що на сьогодні в ряді європейських країн розглядається питання зняття обмеження на імпорт геномодифікованих культур та лібералізація політики щодо ГМО, проте в короткостроковому періоді Українські аграрні підприємства мають реальні конкурентні переваги на ринку органічної та екологічно чистої продукції Європи. Також перспективним з точки розширення ринків збуту є ринок Китаю, який формує платоспроможний попит на чисту, екологічно безпечну та органічну продукцію. Структура експорту органічної продукції наведена на рисунку 2.

Існуючий дисбаланс між попитом та пропозицією на ринках ЄС, динамічність розвитку національного розвитку органічного виробництва сприяють активізації просування української аграрної продукції на світовий ринок. Розвиток органічного сектору є перспективним та економічно доцільним. Основними аргумента-

ми "за" вважаємо високі витрати на вирощування геномодифікованої сільськогосподарської продукції. В сучасному виробництві аграрної продукції порівняльна характеристика витрат на насіннєвий та посадковий матеріал, засоби захисту рослин та витрат на агротехнологічні заходи по їх вирощуванню свідчать про економічні переваги та вищу економічну ефективність виробництва органічної продукції. ГМ-культури при зростанні врожайності на 6—20 % мають до 10 % вищу собівартість. Звісно, що головним аргументами у конкурентній боротьбі двох видів виробництва мають стати такі показники як рентабельність, окупність витрат, витрати на 1 га та інші комплексні показники. Проте при виробництві геномодифікованої продукції слід враховувати, що в Україні понад 20 % аграрних підприємств у користуванні мають до 3000 тис. га, а вирощування геномодифікованих культур вимагають витрат на дотримання спеціальних виробничих умов на їх вирощування. Це створення спеціальних буферних зон між звичайними та геномодифікованими посівами, наявність окремих складів для зберігання продукції, окремих транспортних засобів, тощо, а також в результаті зниження до 5 % на цей вид продукції. Таким чином, геномодифікована продукція має певні переваги перед органічною у стійкості до хвороб та шкідників, проте за впливом на організм людини та задоволення його потреб у корисному безпечному продукті, явні конкурентні переваги належать продукції органічного виробництва.

За даними Федерації органічного руху в Україні [11] частка сертифікованих органічних площ серед загального об'єму сільськогосподарських угідь аграрних підприємств складає близько 1%. Розмір органічних підприємств варіює від кількох десятків гектарів, як в більшості європейських країнах, до кількох тисяч гектарів. Наразі середній розмір сертифікованого органічного господарства складає понад 2000 га, що ставить Україну у порівнянні з іншими країнами світу на одне із перших місць [10]. Зростання кількості дрібних та середніх господарств-виробників органічної продукції розширюють пропозицію на внутрішньому ринку, конкуруючи та пропонуючи споживачам корисну органічну продукцію. За даними річних офіційних звітів та оглядів IFOAM [15] в Україні в 2002 р. було зареєстровано 31 господарство, що мало статус "органічного", в 2015 р. нараховувалось вже 210 сертифікованих органічних господарств, а загальна площа сертифікованих органічних сільськогосподарських земель склала 410550 га, за даними на кінець

2016 року їх кількість зросла на 13,8 % до 239 підприємств (табл. 1).

Аналіз розвитку та функціонування органічного ринку по регіонам свідчить про наступне: близько 24 % екопідприємств сконцентровані у південному регіоні. Перше місце посідає Одеська область — 28 одиниць (11,72 %) на другому місці — Херсонська область 17 підприємств (7,11 %), на третьому — Запорізька 7 (2,92 %). В Миколаївській області функціонує тільки 5 суб'єктів органічного сектору. Лідером органічного виробництва в Україні є підприємства Київської області їх ринкова частка 15,06 %, 11,72 % — Одеської, 7,53 % — Харківської, 7,11 % — Херсонської та 5,86 % ринку належить органічним аграрним формуванням Житомирської області.

Дослідження Федерації органічного руху України свідчать, що сучасний внутрішній споживчий ринок органічних продуктів в Україні почав розвиватись з початку 2000-х років, склавши: у 2006 р. — 400 тис. євро, у 2007 р. — 500 тис. євро, у 2008 р. — 600 тис. євро, у 2009 р. — 1,2 млн євро, у 2010 р. — 2,4 млн євро, у 2011 р. цей показник зріс до 5,1 млн євро, у 2012 р. — до 7,9 млн євро, у 2013 р. — до 12,2 млн євро, у 2014 р. — до 14,5 млн євро., а у 2015 р. — до 17 млн євро. Починаючи з січня 2014 р. в Україні вступив у дію підписаний 03 жовтня 2013 р. Президентом України Закон України № 425-VII "Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини". Законом визначаються правові та економічні основи виробництва та обігу органічної сільськогосподарської продукції та сировини, заходи контролю та нагляду за такою діяльністю і спрямовані на забезпечення справедливої конкуренції та належного функціонування ринку органічної продукції та сировини, покращення основних показників стану здоров'я населення, збереження навколишнього природного середовища, раціонального використання ґрунтів, забезпечення раціонального використання та відтворення природних ресурсів, а також гарантування впевненості споживачів у продуктах та сировині, маркованих як органічні.

Розвиток підприємств органічного сектору вимагає постійного удосконалення їх управління та виробничої діяльності з метою забезпечення конкурентоспроможності. Конкурентоспроможний розвиток та формування стійких конкурентних переваг сприяє максимізації позитивного економічного ефекту господарювання, розкриттю сукупного виробничого потенціалу, економічному зростанню агроформу-

вань. Процес забезпечення конкурентних переваг має декілька стадій розвитку. Конкурентні переваги першого рівня формуються за рахунок надлишку базових ресурсів, другого — за рахунок активізації інвестиційної політики та збільшенню розмірів інвестицій, а третій рівень визначають інновації, такі конкурентні переваги вважаються найвищого рівня. Прикладом таких інновацій можуть виступати біотехнології та створений за їх допомогою екологобезпечний продукт. Актуалізує питання дослідження економічних зв'язків між конкурентоспроможністю та впровадженням біотехнологій і національні умови та спосіб виробництва. Традиційно головними завданнями господарювання було підвищення економічної ефективності господарювання, що досягалось екстенсивним шляхом суть якого полягає у використанні високоурожайних сортів та високопродуктивних порід. Сьогодні традиційні методи ведення сільського господарства в повній мірі не задовольняють суспільної потреби у продовольстві та виробничої — забезпеченні конкурентоспроможного розвитку та інтенсифікації виробництва. Крім того, зростає екологічна напруга в зв'язку з використанням хімічних речовин при виробництві продукції рослинництва.

ВИСНОВКИ

Отже, екологічна органічна продукція безперечно на має цінових переваг у порівнянні із геномодифікованою, проте має стійкий платоспроможний попит на зовнішньому ринку попит, що зростає, конкурентні переваги у виробництві та при її збуті, формує конкурентний експортний потенціал країни в цілому. Тому цей напрям господарювання є перспективним та пріоритетним для підприємств аграрного сектору, також забезпечує їх конкурентоспроможний розвиток та зростання. Внутрішній ринок органічного виробництва є таким, що розвивається, проте має міцні конкурентні переваги та перспективи інтегрування у світові торговельні відносини та зміцнення свого ринкового сегменту на світовому ринку. Органічні виробники отримують додаткові конкурентні переваги на ринку, що виражені у: збільшенні частки грошових заощаджень, за рахунок економії на мінеральних добривах та засобах хімізації; додаткових доходах від продажу надлишкової продукції та вирощування товарних культур; зниженні вхідних бар'єрів для входження до внутрішніх та міжнародних експортних ринків сертифікованої органічної продукції та формуванні преміальної ціни

на їх товар; можливості додаткового збільшення вартості органічних продуктів у результаті їх переробки. Також ця форма господарювання дозволяє активізувати залучення молоді на сільські території, людського капіталу, інвестиційних ресурсів в економіку конкретних підприємств; сформувавши передумови інвестиційно-інноваційних заходів соціально-економічного та екологічного розвитку, поліпшення інвестиційного клімату, забезпечення активізації процесів агробізнесу тощо.

Література:

1. Агробізнес України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://businessviews.com.ua/ru/economy/id/agrobiznes-ukrainy-video-1392>
2. Артиш В.І. Сучасний стан виробництва екологічно чистої продукції в країнах світу / В.І. Артиш // Економіка АПК. — 2005. — № 3. С. 50—53.
3. Артиш В.І. Удосконалення системи державного регулювання виробництва органічної продукції в Україні [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnau/2010_145/10avi.pdf
4. Берлач Н.А. Правове забезпечення органічного сільського господарства в Україні / Н.А. Берлач // Держава і право. — 2010. — Вип. 48. — С. 225—230.
5. Берлач Н.А. Розвиток органічного напрямку у сільському господарстві України (адміністративно-правові основи): автореф. дис. на здобуття ступеня доктора юридичних наук: спец. 12.00.07 "Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право" / Н.А. Берлач. — К., 2010. — 34 с.
6. Бойко Є.О. Розвиток підприємств органічного сектора агробізнесу в контексті викликів глобалізації: монографія / Є.О. Бойко. — Миколаїв: Дизайн та поліграфія, 2012. — 172 с.
7. Дудар Т.Г. Розвиток органічного агропромисловництва як основа забезпечення якості і безпечності сільськогосподарської продукції в Україні / Т.Г. Дудар, О.Т. Дудар // Науковий вісник Мукачівського державного університету. — 2014. — № 1. — С. 11—15.
8. Кирилов Ю.Є. Концептуальні засади конкурентоспроможного розвитку аграрного сектору економіки України в умовах глобалізації / Ю.Є. Кирилов. — Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. — 420 с.
9. Кирилов Ю.Є. Перспективи розвитку сільського господарства України в контексті посилення глобалізаційних процесів / Ю.Є. Ки-

рилов // Формування ринкової економіки: зб. наук. пр. — Спец. вип.: у 2 ч. Організаційно-правові форми агропромислових формувань: стан, перспективи та вплив на розвиток сільських територій. — К.: КНЕУ, 2011. — Ч. 1. — С. 203—211.

10. Милованов Є.В. Органічне сільське господарство в Україні: законодавство та перспективи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://apd-ukraine.de/images/APD_AFPR_04_2015_ukr.pdf

11. Органік в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>

12. Проект № РБУ.01.01.00-78-791/11-00 "Час для бізнесу. Створення умов для розвитку підприємництва в сільських районах Волинської області України та Люблінського воєводства Польщі шляхом диверсифікації сільськогосподарського виробництва" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.slideshare.net/Irkamelnyk/ss-43067917>

13. Скидан О.В. Екологічна складова аграрної політики / О.В. Скидан // Агросвіт. — 2008. — № 21. — С. 8—12.

14. Скидан О.В. Формування регіональної політики розвитку органічного виробництва / О.В. Скидан // збірник матеріалів IV міжнародної науково-практичної конференції ["Органічне виробництво та продовольча безпека"], (Житомир, 21—22 квітня 2016 р.). — Житомир: "Евенок О.О.", 2016. — С. 16—26.

15. Consolidated annual report of IFOAM of organics international 2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ifoam.bio/sites/default/files/annual_report_2015_0.pdf

References:

1. Agribusiness of Ukraine (2016), available at: <http://businessviews.com.ua/ru/economy/id/agrobiznes-ukrainy-video-1392> (Accessed 20 January 2017)

2. Artysh, V.I. (2005), "Modern condition of production of environmentally friendly products in the world", *Ekonomika APK*, vol. 3, pp. 50—53.

3. Artysh, V. I. (2010), "Improving the system of state regulation of organic production in Ukraine", available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnau/2010_145/10avi.pdf (Accessed 15 January 2017)

4. Berlach, N.A. (2010), "Legal support of organic agriculture in Ukraine", *Derzhava i pravo*, vol. 48, pp. 225—230.

5. Berlach, N.A. (2010), "Development of organic direction in agriculture of Ukraine (administrative and legal framework)", Ph.D. Thesis, Law, Kyiv, Ukraine.

6. Bojko, Ye.O. (2012), *Rozvytok pidpryemstv orhanichnoho sektora ahrobiznesu v konteksti vykykiv hlobalizatsii* [The development of enterprises organic agribusiness sector in the context of the challenges of globalization], *Dyzajn ta polihrafiia*, Mykolaiv, Ukraine.

7. Dudar, T. H. and Dudar, O.T. (2014), "Development of organic agricultural production as a basis for ensuring the quality and safety of agricultural products in Ukraine", *Naukovyj visnyk Mukachivs'koho derzhavnoho universytetu*, vol.1, pp. 11—15.

8. Kyrylov, Yu. Ye. (2015), *Kontseptual'ni zasady konkurentospromozhnoho rozvytku ahrarynoho sektoru ekonomiky Ukrainy v umovakh hlobalizatsii* [The conceptual framework for the competitive development of agricultural sector of Ukrainian economy in conditions of globalization], *OLDI-PLYUS*, Kherson, Ukraine.

9. Kyrylov, Yu. Ye. (2011), "Prospects of development of agriculture of Ukraine in the context of intensification of globalization processes", *Formuvannia rynkovoї ekonomiky*, vol. 1, pp. 203—211.

10. Milovanov, Ye. V. (2015), "Organic agriculture in Ukraine: legislation and prospects", available at: http://apd-ukraine.de/images/APD_AFPR_04_2015_ukr.pdf (Accessed 15 January 2017).

11. Organic in Ukraine, (2016), available at: <http://organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29> (Accessed 20 January 2017).

12. Melnyk, I. (2014), "Time for business. Creation of conditions for development of entrepreneurship in rural districts of Volyn region of Ukraine and the Lublin province of Poland through diversification of agricultural production", available at: <http://www.slideshare.net/Irkamelnyk/ss-43067917> (Accessed 20 January 2017).

13. Skydan, O.V. (2008), "Environmental component of agrarian policies", *Ahrosvit*, vol. 21, pp. 8—12.

14. Skydan, O.V. (2016), "The formation of a regional development policy for organic production", *Zbirnyk materialiv IV mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*, [Proceedings of the IV international scientific-practical conference], *Mizhnarodna Ekonomichna konferentsiya* [International economic conference], Zhitomir, Ukraine, pp. 16—26.

15. IFOAM (2015), "Consolidated annual report of IFOAM of organics international", available at: http://www.ifoam.bio/sites/default/files/annual_report_2015_0.pdf (Accessed 20 January 2017).

Стаття надійшла до редакції 22.01.2017 р.